

SKOLPOLITIKEN

DET är i det mänskliga samlivet en ganska vanlig företeelse att, när något galet ställts till, vreden vänder sig icke mot den vållande utan mot den som påvisar hur galet det blivit ställt. Det är dylika känslreaktioner som driva sitt spel när liberala tidningar vid avslöjandet av den socialdemokratiska skolpolitikens misslyckande med nymornad indignation vända sig mot högern och dess press. Denna vändning kan ju verkligen tyckas orimlig: högern har icke fört vårt skolväsen in i det katastrofala läge där hem, föräldrar och lärare nu vändas, högerns tidningar ha ända sedan reklamen för den Erlanderska skolpolitiken började bestämt varnat för dessa löften som aldrig kunna uppfyllas. Icke dess mindre ställer nu Dagens Nyheter upprepade emfatiska frågor till Svenska Dagbladet om hur man på högerhåll tänker sig realskolans lärogång ordnad för eleverna i Stockholm norr om vattnen och särskilt i Västerort. Frågorna låta sig lätt besvara. Vad barn och lärare och skolor nu behöva, det är icke fler förändringar, vidgad försöksverksamhet, nya experimentalfält, utan lugn stadga så långt sådan ännu är möjlig i det läge som framkallats av den nuvarande skolpolitiken. För den del av Stockholm som icke utsatts för försöksverksamhet kan man endast önska att nuvarande ordning vidmakthålles i största möjliga utsträckning.

Envist upprepas den anklagelsen att den femåriga realskolan skulle vara orsak till den oerhörda kön av inträdessökande, som nu pressar betygsnivån i höjden. Det är som om man under kriget skulle ha beskyllt kaffet för att framkalla bristsituation, ransonerings och köbildning! Trängseln framför den femåriga realskolans portar beror i stället på två faktorer: dels anses den av föräldrar som önska ge sina barn högre skolbildning vara överlägsen andra utbildningsmöjligheter, dels är den av myndigheterna strängt ransonerad. Resultatet är givet: köbildning, konkurrens, betygshets i underliggande folkskoleklass, missnöje hos föräldrarna. Det är detta missnöje man söker avvända från de skyldiga instanserna och i stället rikta mot den eftertraktade realskoleformen.

Skolpolitiken

Denna är visst icke utan fel, men dessa ha ingenting att göra med den bristsituation som självklart uppstår när tillgången icke hålles i rimlig proportion till efterfrågan.

Bristsituationen kännetecknar nu som bekant alla områden av vårt skolväsen, men gör sig särskilt gällande på det nya högstadiet, klasserna 7—9 i den obligatoriska skolan. Den drabbar alltså icke endast den teoretiska realskolan utan även mera praktiskt inriktade linjer, givetvis också flickskolor och andra läroanstalter för samma åldersstadium. Det fattas lärare, lokaler, undervisningsmateriel, allt som behövs för att möta den växande tillströmningen av lärjungar. Skolplikstens förlängning och de nytillkommande årskullarnas väldiga ökning ställa skolmyndigheterna inför uppgifter som de nu söka bemästra genom provisoriska anordningar, ofta av tvivelaktig karaktär: snabb utbildning av folkskollärare, koncentrerade kurser av skilda slag, nedläggande av smärre skolor, barackbyggen, inhysning av två klassavdelningar i samma rum o. d. Allteftersom de större årskullarna nå upp till gymnasiet och samtidigt allt större del av varje årskull söker gymnasieutbildning får bristsituationen ökad räckvidd och allvarigare innebörd. Den föranleder också allt mindre genomtänkta åtgärder, som högst ofördelaktigt återverka på underliggande skolformer.

Att dessa starkt ökade krav skulle komma att ställas på vårt skolväsen har länge varit bekant. Det var känt när skolkommissionen år 1948 lade fram sitt principbetänkande, det var än klarare när riksdagsbeslutet om en skolreform år 1950 genomdrevs, och det hade full aktualitet när kraven på akademisk upprustning under de följande åren gång på gång avvisades av statsmakterna.

Det är hart när obegripligt att en regering, som anser sig kallad att planlägga det svenska folkhemmets hushållning på lång sikt, så totalt försummat planläggningen när det gällt något för folkets framtid så väsentligt som den obligatoriska folkundervisningen.

En planmässig breddning av undervisningsväsendet måste ju börja uppifrån, från toppen. Universitet och högskolor måste sättas i stånd att utbilda erforderligt antal lärare, ämnesområden där lärarbristen framträder särskilt starkt måste i motsvarande utsträckning tillgodoses, seminarierna måste öka sin intagning, vilket i sin tur kräver nya lärarkrafter, osv.

Den socialdemokratiska skolpolitiken har, med bondeförbundets villiga bistånd, gått den motsatta vägen. Man höjer skolpliktsåldern och ökar därmed snabbt behovet av lärare på den obligatoriska skolans högstadium. Samtidigt göra de allt större årskullarna sitt in-

träde i småskolan och öka sedan klass efter klass lärarbehovet i folkskolan. Samtidigt växer tack vare inrättandet av nya skolor och linjer, höjd allmän levnadsstandard och allehanda skolsociala åtgärder tillströmningen till högre skolformer oerhört. Men först när den stigande vågen når gymnasiet, upptäcka de för planläggningen ansvariga att någonting är på färde, och tillkalla sakkunniga och tillsätta utredningar för universitetens och högskolornas upprustning.

Symbolisk för nu rådande planhushållning på undervisningens område är historien om en byggnadstomt i huvudstaden. Den ovan skildrade bristsituationen gör en snabb utvidgning av Stockholms högskola till en trängande nödvändighet. Där behövs fler lärare, nya föreläsningssalar, ökat utrymme över huvud. Invid högskolan, mellan Norrtullsgatan, den juridisk-humanistiska huvudbyggnaden vid Norrtullsgatan och det biokemiska institutet vid Odengatan lågo ännu i höstas ett par äldre hus, som nu rivits. Denna tomt är som avsedd för högskolans utvidgning, ingen tomt i hela Stockholm skulle så väl lämpa sig för att tillgodose de lokalbehov som följa av högskolans nu enligt allas mening ofrånkomliga upprustning. Tomten håller nu mycket riktigt på att bebyggas. Stockholms stad har använt sitt inflytande för att i detta akademiska kvarter bereda plats för stadens auktionsverk.

Bristen på planläggning har fört vårt skolväsen in i ett nödläge, som framtvingar nödlösningar av alla slag: provisorier, surrogat, ransoneringar, indragningar. Det har frågats varför indragningarna skola träffa just den femåriga realskolan, veterligen den mest eftersökta skolformen. Man har förmodat ideologiska grunder, och naturligtvis ligger det något i det. Skolkommissionen hade ju framför allt skjutit in sig på denna skolform såsom den mest framträdande representanten för allt som den fann omodernt i vårt gamla skolväsen. Men föräldrarna ha tagit så föga intryck av kritiken att de fortfarande med oförminskad iver vända sig till den femåriga realskolan. Och det har i andra frågor visat sig att den socialdemokratiska skolpolitiken ådagalagt stort kallsinne gentemot skolkommissionens ideologi, där denna icke varit politiskt lämplig.

Det avgörande är säkerligen rent praktiska skäl. I nödens stund tar man där det finns någonting att ta, och i den femåriga realskolan finns ännu åtskilligt att ta. Den är ännu icke desorganiserad, den har i stor utsträckning kompetenta lärare, även i de två lägsta klasserna, lärare som äro fullt utbildade för att sköta den differentierade undervisning som man nu inom enhetsskolan söker sig fram emot.

Man följer sålunda här samma princip som inom den socialdemokratiska finanspolitiken. När man blir tvungen att infria sina löften och saknar resurser så tar man där någonting finns att ta, hos sparare, försäkringstagare, obligationsinnehavare och liknande, vilka plötsligt se sig till väsentlig del berövade frukterna av ett livs sparsamhet och flit.

Nu kan det ju synas orättvist att en viss kategori av lärjungar skall få fullgod undervisning endast därför att de lyckats komma in i en viss skolform, medan andra barn med samma förutsättningar, kanske i samma stad, hänvisas till att tjänstgöra som försökskaniner i sämre utrustade experimentskolor. Det är denna orättvisa man söker avhjälpa genom ett slags inmalningstväng, avsett att mera rättvist fördela de mindre väl utbildade lärarna på alla skolformer — av naturliga skäl inställa sig alltjämt uttryck från krigstidens ransoneringar.

Som huvudskäl för den femåriga realskolans avkortande till treårig brukar anföras, att därigenom ett betydande antal lärare och klassrum frigöras. Väsentligen skulle detta bero på att ett stort antal elever, som icke lyckas komma in i 1⁵ direkt från folkskolans fjärde klass, gå tillbaka till folkskolan för att från dess femte klass åter söka in i realskolan. I den mån detta lyckas, blir det luckor i folkskolan, ett system som med nuvarande platsbrist anses icke kunna bestå.

Det är anmärkningsvärt att de, som nu styra och ställa med vårt skolväsen och som annars sannerligen icke dra sig för att dirigera och förbjuda, icke sökt råda bot för detta missförhållande genom en så enkel åtgärd som förbud mot övergång från femte klassen till 1⁵. Det är en utväg som övervägts i decennier och som, sedan 1927 års riksdags beslut att möjlighet till övergång från sjätte folkskoleklassen alltid skall finnas, är starkt motiverad. Det är ju onödigt och ur flera synpunkter olämpligt att erbjuda övergångsmöjlighet tre år å rad.

Men man föredrar att riva sönder den skolform som trots allt kommer att stå som förebild för enhetsskolans utbildning av de mera teoretiskt begåvade lärjungarna i klasserna 5—9.

Finnas då inga andra möjligheter att under väntan på universitetssupprustningen anskaffa kompetenta lärarkrafter? Finnas inga reserver?

Jo, ganska stora. Här må endast pekats på två kategorier. Den ena är de gifta lärarinnorna, som trots utbildning och arbetshåg föredra att stanna hemma och sköta hushållet. Om de gå i tjänst,

sluka nämligen hemhjälp och sambeskattning så stor del av inkomsten att behållningen icke står i rimlig proportion till arbetet. Den andra är de pensionerade lärare som äro fullt arbetsdugliga och arbetsvilliga men som icke vilja göra lärartjänst mot en bråkdel av den stipulerade lönen — den pension de åtnjuta ha de ju redan tjänat in. Finns det någon som tilltror den nu sittande regeringen klokhet och kraft nog att nyttiggöra dessa reserver?

Läget är alltså ungefär vad man kunde förutse år 1950, då riksdagen fattade principbeslut i skolreformfrågan. Åtskilligt har dock gestaltat sig värre än väntat, beroende på okloka provisorier och oförlätlig senfärdighet när det gällt att ta itu med huvudproblemen. Bristsituationen var förutsedd och borde ha förebyggts.

I det politiska spelet, närmast i Stockholms stadshus, har man enligt Dagens Nyheters bedömning »på ena sidan socialdemokraterna som driver en snabb enhetsskolelösning hårdast. På motsatta sidan står högern som energiskt slår vakt om det femåriga systemet och vill behålla det även för framtiden. Mitt emellan finner man folkpartiet som hyllar enhetsskoletanken men vill gå varsamt fram med hänsyn till de väldiga organisatoriska problem som skulle uppstå om hela staden förvandlas till ett försöksdistrikt.» Naturligtvis! När högern begärde sex arméfördelningar och socialdemokraterna bjödo två, var den borgerliga vänsterns ståndpunkt given: tre eller möjligen fyra. Här är ståndpunktstagandet så mycket lättare som man icke säger ifrån, sannolikt icke ens vet, vilken enhetsskoletanke man hyllar, skolkommissionens eller folkskolläraryrkeförbundets eller någon mera förtunnad, där av enheten endast återstår den samordnade lokala skolorganisationen. Det är denna oklarhet som gör det möjligt för de socialdemokratiska skolpolitikerna att år från år fullfölja sin vanskötsel av svenskt undervisningsväsen, till svårbotlig skada för framtiden.